

Kirikulaul, kui Jumala ülistamise tööriist

Kasutatud abimaterjalid:

Hilkka Seppälä „Õigeusu kirikulaulu teoloogia“

Nikolai Matvejev „Horovoje penije“

Kristi Sarapuu bakalaureusetöö EMTAs „Trükis ilmunud eesti algupäraseid õigeusu kirikulaulud“

Ja kui nad olid laulnud kiituslaulu, läksid nad välja Õlimäele. Mt 26:30
Päästja laulis, et ka meie laulaksime Tema sarnaselt. Püha Johannes Kuldsuu

* Juudi templiteenistusest pärinevalt ja Jeesuse ning apostlite eeskujul saab laulust kristlaste Jumalateenimise lahutamatu osa. Nagu pühad inglid laulavad lakkamatult kiitust Jumalale, nii püüame ka meie laulda inglite eeskujul.

*Ühendades palveteksti ja sellele sobitatud meloodia saame hinge puudutava vahendi Jumala poole tõusmiseks; mitte ainult hingega, vaid kogu kehaga.

*Ilmalikust laulust eristab kirikulaulu tõsiasi, et laulu eesmärk ei ole mõjutada mitte kirikulise emotsioone, vaid seeläbi aidata kaasa kirikurahva ühendamisele Kiriku häälega. See on koguduse ühine Issanda ülistus ja tänu, pühade inimeste poole hüüdmine.

Jesaja 6:3 *Temast kõrgemal seisid seeravid; igaihel neist oli kuus tiiba: kahega ta kattis oma palet, kahega ta kattis oma jalgu ja kahega ta lendas. Ja need hüüdsid üksteisele ning ütlesid: "Püha, püha, püha on vägede Issand! Kogu maailm on täis tema au!"*

Ilmutuse 4:8 *Ning neil neljal olevusel oli igaihel kuus tiiba, ümberringi ja seest silmi täis, ning nad ei lakanud ööl ega päeval hüüdmast: "Püha, püha, püha on Issand Jumal, Kõigeväeline, kes oli ja kes on ja kes tuleb!"*

Kirikulaulu ülesanne on Jumalat ülistada ja tänada, seeläbi inimest üles ehitada. Selle eelduseks on palvelik enda häälestamine laulmisele ja lauldavale.

Kahtlemata on laulja põhinõudeks muusikaline kuulmine, aga mitte ainult.

Lauldes tuleb meil palves seada esikohale sõna. Tekst, mida õigeusukirikus lauldakse on proosatekst (mitte värsiline, nagu luterikirikus). Laulame teksti selgelt artikuleerides, et sõna sisu ja mõte ei läheks kaotsi.

Keegi on ilusti sõnastanud, et: „Kirikulaulu, mis ilmutab meile lahutamatu, kaunist sõna ja viisi ühendust, saab nimetada „helisevaks ikooniks“, võimalik et üheks kõige kaunimaks inimlikuks anniks Jumal-Sõnale, Keda me teenida tahame.“

Palveta õigesti ja häirimatult ning laula arusaadavalt ja õige rütmiga.

P.Neilos, suur vaga.

Palvetades keskendume palvele ja selle suunamisele Jumala poole, jättes omaenda isiku tahaplaanile. Ka lauldes tuleb meil seda teha, kuigi võib tekkida kiusatus hakata oma häält ja kooslaulu ilu nautima.

Oikumeeniliste Kirikukogude ajal saab laul oma kindla korra, kindlad alused, pannakse paika laulmise viisid ja kinnitatakse laulmise meelelaad, alandlik ja palvelik meel.

IV saj.kinnitatakse kogu jumalateenistust puudutav kord ja kujunemisyrgus olev kaheksaviisilisus saab VIII saj. oma täiuse läbi püha Damaskuse Johannese. Seda süsteemi järgitakse kogu õigeusumaailmas tänapäevani. Igas kultuuriruumis kujuneb see omanäoliseks oma viisidega, kuid struktuur on kõikjal sama.

Vana seaduse aegadel lauldi psalme ja saadeti neid erinevatel pillidel: naablite, simblite, kannelde, pasunate, trummide, kõlistitega.

Ps 150: Kiitke Jumalat tema pühamus! Kiitke teda tema võimsas taevalaotuses! Kiitke teda tema vägevate tegude pärast! Kiitke teda tema määratud suurust mööda! Kiitke teda pasuna helidega! Kiitke teda naabli ja kandlega! Kiitke teda trummide ja ringtantsudega! Kiitke teda keelpillide ja viledega! Kiitke teda helisevate simblitega! Kiitke teda kumisevate simblitega! Kõik, kellel on eluõhku, kiitku Issandat! Halleluuja!

Pillide kasutamisest loobuti kohe kristliku koguduse algusaegadel, sest pille ei peetud sobivaks kristliku kiriku riituses. Neid peeti paganlikuks nähtuseks, mineviku kultuse juurde kuuluvaks.

Õigeusu traditsioonis on kogu inimkeha ja selle tekitatav hääl see instrument, mis kõige paremini, kõige tundlikumalt palveseisundit edasi annab. Seepärast on õigeusu kirikumuusika just laulumuusika.

Püha Gregorius Nüssast kirjutab: „*Põsed, keel ja kurgu ehitus – kõik need sarnanevad keeltega, mida saame häälestada vajalikule kõrgusele. Huuled, tõmbudes kokku ja lahti täidavad sõrmede ülesannet, mis liiguvad üle flöödi avade.*“

Kirikuisad rõhutavad jumalateenistuse sõnakesksust, kuid toovad esile ka meloodia tähtsuse.

Mitte miski ei eruta ega tiivusta hinge nii, miski ei tõsta teda maisest seotusest ega maast kõrgemale, kui korrapärane ja pühalik kirikulaul. Issand on seadnud psalmide laulmise, te me leiaksime sellest rahuldust ja kasu. Kristlik laul olgu südamelaul, mitte ainult suuga tehtav: iga meie häälega esile toodud heli olgu südameheli ja mõtte väljendus. Püha Johannes Kuldsuu

Püha kirikuisa Athanassios Suur toob vaimulike laulmise võrdkujuks prohvet Taaveti laulu, millega ta rahustas Sauli haiget meelt. Püha Athanassios tõdes, et samal moel, lauldes, saavad vaimulikudki viia inimhingi sellesse rahuseisundisse, mis on taevastel lauljatel.

Kui laulad, ole tähelepanelik, muidu ütled sõnu ainult huultega, samas kui mõtted uitavad mujal. Meil tuleks, nagu seda pühad kirjad õpetavad, kaitsta hoolega meeli ja laulda õiges mõistmises. Isa Filemon Teebalane.

Kui sa ei ole veel saavutanud palvetamise ja laulmise annet, otsi valvsalt ja sa saavutad selle. P.Neilos, suur vaga

Laulmist meenutab ka meie lugemise viis - retsitatiivne lugemine, mida jumalateenistustel vaimulike ja lugeja poolt kasutatakse. Ka retsitatiivsel lugemisel on erinevaid viise: lõunamaades on see väga elav, melismiderohke. Põhjapool kargem, ühetoonilisem.

Laulame loomuliku häälega, ilma häält väristamata. Ooperlik hääle tekitamine ei sobi õigeusu kirikulauluks.

Algselt laulis teenistusel kogu rahvas. *Ps 96:2 Laulge Issandale, kiitke tema nime, kuulutage päevast päeva tema päästet!*

Viisid olid rahvale teada-tuntud, lauldav tekst sobitati algselt rahvalikele viisidele. Alles hiljem hakati looma palvetekstide laulmiseks erilisi viise. Tänapäevani laulab kogu kirikurahvas Süüria, Kopti, Etioopia teenistustel. Ka meil oli I EW aegu kasutusel rahvalaul, seda eriti Pärnu- ja Saaremaal. Rahvas laulis laululehtedelt, tuntud ja sageli rahvalikel viisidel.

Õigeusu kiriku müsteerium toimib läbi kõikide inimmeelte. Lauldes on haaratud mitte ainult kuulumismeel, vaid ka nägemismeel. Sellepärast on lahutamatu seotud Sõna ja ikonograafia – aken taevasesse kuningriiki. Sõna, meloodia ja pilt, viirukilõhna haistmine, ristimärgiga õnnistamine ja kummardused ning südamepalve - see kõik haarab meid tervikuna, jätmata midagi meis puudutamata. Sõna leiab pildis asendamatu toe, pakkudes meile veelgi selgemat ilmutust kuulutatavast müsteeriumist. Nägemismeel aitab meil kuuldot omandada. Siinkohal on oluline, et värv (ka kõlavärv) räägib eelkõige tunnete, kujutis aga mõistusele. Sellest tulenevalt on ikoonide keel mitte üksnes pildikeel, vaid ka värvide keel. Sama printsiip kehtib ka kirikulaulu kohta.

Nende asjade hulgas, mis äratavad meeled unest ja aitavad inimest viia kokkupuutesse Jumalaga, on ühtmoodi pühade kirjutiste ja pühade isade seletuste lugemine ning kirikulaul, esitatuna õiges mõistmises.

P.Kallistos, Konstantinoopoli patriarh, 14.saj

Mis on siis **kirikukoor**? Koor on grupp inimesi, kes omavad teatud vilumust palveteksti ja viisi edasiandmiseks. Koorid jagunevad mees-, nais ja segakoorideks. Meeskooris, mis on õigeusu laulu seisukohalt vanim ja traditsiooniline koorivorm jaguneb häälepartiide poolest tenoriteks ja bassideks. Naiskoorid, mis õigeusu kirikus esinevad peamiselt nunnakloostrites, aga ka kogudustes jagunevad sopraniks ja altideks. Segakoor, mis on koguduse koori kaasaegne levinuim variant on kõik neli häält. Meie tingimustes on koguduste juures tegutsemas duetid, triod, kvartetid, mida me harjumuspäraselt nimetame kooriks.

Lauljate osa jumalateenistuses on äärmiselt oluline. See on rahva palvehääl, mis kannab suurt osa teenistusest. Vaimulik pole võimalik ilma rahvata teenida, ta vajab kasvõi kahte-kolme inimest, et oleks loodud eeldus Jumala kohaloluks. Mt 18:20 *Sest kus kaks või kolm on minu nimel koos, seal olen mina nende keskel.*" Koor ehk rahvas vastab vaimuliku palvetele Issand, heida armu; Anna seda Issand; Ja Sinu vaimuga jne. Koor kujutab ka ingleid Keerubite laulud.

Õigeusu kirikulaul põhineb **kaheksal põhiviisil** ja seda juba alates 6.sajandist. Lauluviis vahetub iga nädala pühapäeval. Teisel pühapäeval peale Nelipühi algab 1.lauluviis, järgmisel 2. jne. kuni kaheksandani, mille järel alustatakse taas esimesest.

8 tropariviisi, 8 stihiiriviisi, 8 eellauluviisi ja 8 halleluujaviisi vahelduvad vastavalt kalendri ja pühadele. Miks just number 8? Püha Damaskuse Johannes kirjeldab seda nii: 8 sümboliseerib tulevast aega – eooni. Sest praegune elu käsitleb seitset eooni. Ja tulevast elu kutsutakse kaheksandaks. Issanda ülestõusmise päev on kaheksas päev, mis järgneb seitsmele loomise päevale.

Tagasi tulles, **Lauluviis** on vorm, millel lauldakse selliseid laule ja palveid, millel ei ole oma kindlat viisi. Tropari ja kondaki juurde märgitakse lihtsalt lauluviisi number. Näiteks, võtame palveraamatu ja leiame sealt teksti, mille juurde on märgitud 4.viis. Laulmise eelduseks on muidugi see, et me orienteerume nendes ja soovitavalt teame neid viise peast.

Kaheksa viisi süsteemi koostajaks oli VIII saj. püha **Johannes Damaskusest**, kes kogus varajasi käsikirju ja korrastas neid. Püha Johannest kutsutakse õigeusu teoloogia isaks, aga ka kirikulaulu isaks. Ta tegi ära määratu töö,

EAÕK laulustraditsioon tugineb põhiosas Venemaal läbi sajandite kujunenud ja sealt meie aladele kandunud muusikastiilile.

Peatume pisut pikemalt **kirikulaulu kujunemisel Venemaal**, mis on meie aladel olnud suurimaks mõjutajaks.

Kristlus oli Venemaal tuntud juba enne ametlikku ristimist X sajandil.

Dokumenteeritud andmed kinnitavad kristluse olemasolu Venemaal juba IX saj. Suurvürst Vladimiri ja koos temaga paljude ristimine toimus 988.a.

Vladimir tõi Kiievi Venemaale kaasa ühe metropoliidi, preestreid ja diakoneid ja grupi lauljaid. Pandi alus kristlaste kogukonnale Kiievis.

Vladimiri kreeklastest abikaasa Anna tõi kaasa kreekakeelse teenijaskonna, kuhu kuulusid ka kreeklastest lauljad. Nii näeme, et Vene kirikulaulu algusaegadel on valitsevaks bütsantsi laulustiil.

Vähehaaval hakkasid kirikulaulus kujunema Vene laulule omased viisid ja intonatsioonid. Hakkas tekkima ka oma semiograafia, noodikiri, mis teksti kohale paigutatuna näitas juba suhtelist nootide vältust ja kõrgust.

Vanimaks stiiliks Venemaal oli **znamennõi raspev**. Znamja tähendab märki ehk konksukest. Meie mõistes on tegemist neumadega. Viiside liikumise ja rütmika tingib suuresti iga keele omapära. Sellest tingituna on erinevates keeltes teksti laulmine andnud ka pisut erineva meloodika ja rütmika. Nende märkide tundjaid oli alguses vähe, enamasti lauldi kuulmise ja mälu järgi.

Päris Vene oma laulustiil ja znamjakiri kujunes välja XVI sajandiks. Selleks ajaks on kujunenud välja noodikiri. XVI saj. kujuneb välja suur znamennõi raspev, mida iseloomustab laulvus ja pikaldane silpide väljalaulmine. Siin avaldas oma mõju vene rahvalaulu avar ja pikaldane lauleldus. Kujuneb välja terve koolkond laul, kellest ehk olulisim on **Frodor Krestjanin**.

Lähtudes eelpool mainitud keelelistest eripäradest tekib Venemaal peagi vajadus oma kaheksaviisiku järele. See kujuneb pikaldaseks protsessiks, mille algus ulatub XII sajandisse ja saavutab oma küpsuse XVI sajandiks.

Kujunevad välja laulukoolkonnad, nagu Moskva, Novgorod. Rajatakse koolide võrgustik, kus muuhulgas antakse õpetust kirikulaulu osas.

Znamennõi laulust areneb välja nn. **Demestvennoe penie**, mida iseloomustab rikkalikum laulvus, värskus ja eredus ja originaalsus. Püüti vabaneda kindlatest znamennoje laulu kaanonitest.

Lisaks oli kasutusel **putevoi raspev**. Putj (tee) oli üks meloodilistest liinidest, tavaliselt keskmine hääl. See lauluviis oli kasutusel enamasti pidulike teenistuste ja sünnimuste puhul.

Selleks ajaks oli kirikulaul **kahe-kolmehäälnne**. Meloodiahääl oli putj (tee) ja ülejäänud hääled olid putniki (saatjad). Varajane mitmehäälsus kujuneb välja XVI sajandiks. Seda iseloomustab näiteks see, et dissonantsid ei pea tingimata lahenema konsonantsiks; dissonantsid isegi järgnevad üksteisele, vaheldudes konsonantsidega. Sellisel viisil tekkis omalaadne kõlamaailm, mis harmoneerus jumalateenistuse suursugususega, range arhitektuuriga ja põhjamaise ikonograafiaga.

Seoses Nikoni kirikureformidega XVII saj. Leiavad aset suured muutused mitte ainult kiriku teenistuses, vaid ka kirikulaulus. Valitsevaks saab läänest pärinev neljahäälsus koos klassikalise harmooniastiiliga. Kirikulaule hakkavad kirjutama heliloojad, kes on saanud hariduse Euroopas.

XVIII saj. kolitakse tsaari õukond Moskvast Peterburi. Õukonna juurde kutsutakse heliloojaid Itaaliast, nagu B.Galuppi, G.Sarti jt. Nad võtavad üle ka kirikliku koorikapelli juhatamise, andes neile laulda euroopalikku muusikat.

Nimetatud heliloojad hakkasid ka ise kirjutama muusikat õigeusu tekstidele, kasutades muidugi euroopailkku ooperlikku stiili. See oli efektne ja virtuoosne stiil, mis aegamisi levis üle Venemaa. See meeldis õukondlastele ja nende eeskujul hakkasid seda viljelema ka vene päritolu heliloojad. Otsesteks Galuppi ja Sarti õpilasteks olid Vedel, Davõdov, Berezovski, Dehterev ja Bortnjanski. Neist viimane kujuneb olulisimaks tolle ajastu Vene kirikumuusika loojaks ja mõjutajaks. Tema eeskujul hakatakse loobuma säravast itaalia stiilist ja pöörduakse vana kirikulaulu poole andes neile neljahäälsuse rüü.

Koorid, mis varem olid enamasti meeskoorid, muutuvad nüüd segakoorideks, milles laulavad mehed ja poisid. Valitsevaks saab neljahäälne harmoonia. Vene kirikulaulu nüüdisaegne vorm on kujunenud välja umbes viimase kolmesaja aasta jooksul. Erinevalt nüüdisbütsantsi laulust on sellele iseloomulik **mitmehäälsus**. See on omakorda muutnud arusaama õigeusu kirikulaulu ülesandest: kirikulaulu peetakse sageli eelkõige muusikaks, mis saadab ja kaunistab jumalateenistust. Sellest põhimõttest lähtudes on kaheksaviisikul põhinevad laulud sageli asendatud heliloojate poolt loodud kirikulauludega, mis lääne klassikalisel harmoonial.

Nüüd Eesti juurde. Oma osa meie oma algupärase kirikumuusika arengusse on andnud heliloojad Johannes Bleive, Cyrillus Kreek, preestrid Herman Aav, Johannes Hütsi, Nikolai Klaas, Nikolai Kokla, Peeter Laredei, Viktor Pedoste, Andrei Ramul, Vassili Verlok, Kristofor Vink ja Vladimir Paivel.

Kui kõrgema muusikalise haridusega heliloojate kirikulaulud on stiililiselt suhteliselt iseseisvad (eriti Cyrillus Kreegi laulud), siis asjaarmastajad heliloojad on lähtunud rohkem traditsioonilisest õigeusu kirikumuusikast. Nende lauludes on väga tugev Peterburi koolkonna mõju, samuti võib täheldada luterlike laulude mõju, kuna eesti ala on olnud pikka aega luterlikus kultuuriruumis ning õigeusu kirik eksisteeris kõrvuti luteri kirikuga. Samas hakati eesti algupäraseid õigeusu kirikulaule looma just eestlaste ärkamisajal, 19. sajandi teisel poolel, ning selle peamiseks põhjuseks oligi oma eesti identiteedi kinnitamine.

Väljend "eesti õigeusu kirikumuusika" tähendab, et see muusika on loodud eesti alal ja eesti kultuuriruumis. Loodud laulude autorid on eestlased ning need laulud on ka eestikeelsed. Üheks peamiseks põhjuseks, miks eestlastest õigeusklikud eestikeelseid laule hakkasid kirjutama, oli kinnitada eesti rahva täisväärtuslikkust õigeuskliku rahvana. Nende laulude kirjutamine langes ajale, mil toimus üldine rahvuslik ärkamine.

Eestikeelse kirikulaulu alguseks võib lugeda 1842. aastat, mil tõlgiti eesti keelde liturgia tekstid. Pärast usuvahetusliikumist 1840-ndatel aastatel hakkasid kirikulaulu viljelema peamiselt Pihkva piiskopkonnast ja osaliselt Sise-Venemaalt saabunud köstrid, kes õppisid üsna kiiresti ära eesti keele. Samas hakkasid nendega koos tegutsema eestlastest köstrid. Hiljem said köstrid lauluõpetust kihelkonnakoolist ja Riia Vaimuliku Kooli algklassidest.

Esimene algupärane trükitud laul ilmus 1885. aastal. Eesti algupärase õigeusu kirikumuusika tekkimist võime seostada rahvusliku ärkamisajaga, mitte venestusaja algusega – aastaarvu kokkulangemine viimasega on üsna juhuslik, kuna õigeusu kirikumuusika trükiseid avaldati juba ka varem.

19. sajandi lõpus ja 20. sajandi algul kirjastati eesti algupäraseid laule siiski suhteliselt vähe võrreldes ajaga, mil Eesti iseseisvus. Rahvusriigi piires oli eesti autonoomsel õigeusu kirikul samuti oma osa rahvuslike ideede levitamisel. Eestluse kinnitamiseks komponeerisid õigeusklikest eestlastest heliloojad hulgaliselt õigeusu kirikulaule, mida hakati trükis avaldama eriti rohkelt 1930-ndatel aastatel.

Teine maailmasõda ning Eesti okupeerimine katkestas nii Eesti riigi olemasolu kui ka eesti õigeusu kiriku kuulumise Konstantinoopoli patriarhaati. 1940-ndatel aastatel ilmus eesti algupäraseid laule ainult välismaal.

Eesti õigeusu kirikulaulu alal on suuri teeneid **Andrei Ramulil**. Enne teda oli ainukeseks kirikulaulu käsiraamatuks 1869. aastal trükitud liturgia kolmele häälele.

Esimesed põhjapaneva tähtsusega õigeusu kirikulaulu viisitöötused kuuluvadki preester Andrei Ramulile. Seepärast võib Ramulit täie õigusega nimetada eesti õigeusu kirikulaulu rajajaks. Ramul komponeeris ka esimese trükis ilmunud eesti algupärase õigeusu kirikulaulu. Selle laulu loomine oli ilmselt tihedalt seotud preestri tööga õigeusu kirikulaulu kogumiku koostamise kallal. Tema ning ühtlasi ka eesti esimene algupärane trükis avaldatud õigeusu laul *Armastust rahu sees* ilmus 1885. aastal õigeusu laulukogumikus *Õigeusu kiriku laulu wiiside raamat koolide tarwis*.

Kõrvuti kirikulauluga on rahva hulgas olnud alati elav vaimuliku rahvalaulu traditsioon. Need laulud on loodud rahva poolt, mugandatud vaimulikele tekstidele, kasutades rahvapäraseid viise. Samamoodi on loodud ka nüüdsel ajal vaimulikku muusikat, mis ei ole alati kirikumuusika. Võtame näiteks A. Pärdi, kelle looming on sügavalt vaimulik, ometi me ei laula seda oma jumalateenistustel.

Samasse ritta võime veel seada Poola helilooja R. Twardowski Väikese liturgia, mis oma helikeelelt ei ole sobilik liturgial laulda.

Ka tuntud Kreeka helilooja M. Teodorakis on loonud neljahäälse Liturgia, mis on muidu kena kuulata, aga liturgial laulmiseks ei sobi.

Õigeusu kiriku ajalool Eestis on palju sarnasust Soomega. Ka Soomes ilmusid seoses rahvuslike ideede levikuga 19. sajandi lõpus kohalikud heliloojad, kes kirjutasid õigeusu kirikumuusikat ning sarnaselt Eestiga olid nad suures osas mõjutatud Peterburi koolkonnast. Soome erineb Eestist siiski selle poolest, et nende oma õigeusu kirikulaulude loomise traditsioon ei ole katkenud, vaid kestab praeguse ajani. Ka Soomes oli XX saj. esimeses pooles siin-seal kasutusel ühist laulmist. Seda püüdis Eesti kogemusele toetudes iseäranis juurutada

peapiiskop Herman (Aav), kuid see ei leidnud lõppkokkuvõttes laia kõlapinda ja häabus. Ühiselt lauldakse-loetakse mõnes kirikus vaid Meie Isa ja Usutunnistus. Tänavu pühitseme koos Soome õigeusu kirikuga autonoomia 100-aastapäeva. Soome õigeusu kirikumuusikat on uurinud kõige põhjalikumalt **Hilkka Seppälä**, kes on praegu kirikumuusika professor Joensuu Ülikoolis.

Milliseid laule me teenistusel laulame:

Tropar tähendab jumalateenistuse pealaulu. Laiemas mõttes on kõik kirikulaulud troparid. Praeguses pruugis on tropar laul, milles jutustatakse lühidalt antud päeva või püha sisust ja tähendusest. Igal pühal, samuti igal pühapäeval on oma tropar. Tavaliselt tropareid lauldakse, kuid neid võidakse ka lugeda.

Tropariga paaris käib **Kondak**, mis on oma kujunemiselt isegi vanem vorm, kui tropar. Ka kondak selgitab konkreetse päeva või püha sisu ja tähendust. Seega on tropar ja kondak samasisulised laulud ja neid lauldaksegi enamasti järjest.

Antifon tähendab vaheldumisi laulmist. Kaasajal mõeldakse antifonide all liturgia alguses lauldavaid psalme. Algselt lauldi neid psalme kahe koori poolt, vaheldumisi. Seda kuuleb tänapäevalgi suuremates kirikutes ja kloostrites.

Prokimen tähendab algusütlust ehk **eellaulu**. See on Vana Testamendi psalmidest võetud salm, mida lugeja retsiteerib ja koor laulab.

Liturgias loetakse ja lauldakse eellaulu enne epistlit, õhtusel jumalateenistusel enne evangeeliumi, hommikusel jumalateenistusel enne paremiat ehk Vanast Testamendist valitud kirjakohtade lugemist.

Stihhirad on jutustavad, seletavad laulud, mida lauldakse koos psalmide lugemisega. Stihhirad jagatakse sisu järgi eri liikidesse, sealhulgas hommiku-, õhtu-, appihüüu-, kiitus-, litaania- ja templistihhirad.

Kaanon tähendab laulukompleksi. Kaanonid on tehtud täpselt reegleid järgides - siit tuleneb ka nimi kaanon = reegel. Kaanon jaguneb üheksaks põhiosaks, need taas väiksemateks osadeks. Kaanon algab **irmosega**, mis tähendab kaanoni alguslaulu. Iga kaanoni osa alguses lauldakse esiteks irmos ja seejärel lauldakse või loetakse kaanoni troparid. Kaanoni üheksas irmos on pühendatud Jumalasünnitajale. Seda irmost laulame suurte pühade liturgial laulu On kohus asemel.

Kaanon kuulub hommikupalvuse juurde, kuid ka mõnedes teistes palvustes ja talitustes lauldakse kaanoneid. Näit. matusel.

Tuntumaid kaanoneid on Johannes Damaskusest kirjutatud Paasakaanon ja Kreeta Andrease Patukahetsuskaanon, mida lauldakse Suure Paastu ajal, kaanon Jumalasünnitajale, kaanon kaitseinglile jne.

Õigeusu kirikulaulude puhul on tähtis kuulata, mida lauludes öeldakse. Tekstid sisaldavad palveid ja õpetusi ja need on mõeldud kõigile kuulamiseks ja palvetamiseks. Seepärast on lauljaile väga oluline laulda nõnda, et sõnad oleksid selgesti arusaadavad. Sõna kuulutamine on kirikulaulu peamine ülesanne.